

лізму, наркоманії або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб. Однак якщо неповнолітній не підлягає такому лікуванню, то інших засобів реабілітації законом не передбачено. Згідно ч.4 ст.104 КК України у разі звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням суд може покласти на окрему особу, за її згодою або на її прохання, обов'язок щодо нагляду за засудженим та проведення з ним виховної роботи. В цьому плані можна побачити натяк на реабілітацію неповнолітнього (через нагляд та виховання), але на практиці цей припис майже не застосовується.

Таким чином, слід дійти висновку, що кримінально-правове заохочення, яке є специфічним щодо неповнолітніх, на сьогодні не може вважатися заохоченням як таким. Лише порівняно з покаранням можна говорити про «заохочувальність» примусових заходів виховного характеру. Поряд із цим цей інститут та звільнення від відбування покарання з випробуванням не сприяють реалізації специфічних функцій ювенальної юстиції.

Відповідно, в Україні склалася парадоксальна ситуація: система поводження з неповнолітніми правопорушниками містить протиріччя у власному матеріальному підґрунті – інститутах, які утворюють кримінально-правовий ювенальний статус. Тому сьогодні вимагається приведення системи ювенальної юстиції у відповідність до потреб підростаючого покоління і всього українського суспільства та до міжнародних зобов'язань держави у сфері захисту прав дитини [1]. Але це не є можливим без, у тому числі, належної регламентації заохочувальних засобів кримінально-правового впливу на неповнолітніх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крестовська Н. Міфи про ювенальну юстицію / Н.Крестовська // Віче. – 2010. - №15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2126>
2. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються правосуддя щодо неповнолітніх, від 29 листопада 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_211.
3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
4. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Крестовська Н. М.; ОНЮА. – О., 2008. – 470 с.
5. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: Постанова Пленуму Верховного Суду України. – № 2. – 15.05.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06>.
6. Орловська Н. А. Санкції кримінально-правових норм: засади та принципи формування: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Орловська Н. А.; НУ «ОЮА». – О., 2012. – 432 с.

Я.О. Тицька,

кандидат юридичних наук,

Інститут національного та міжнародного права

Міжнародного гуманітарного університету,

м. Одеса, Україна

ФАКТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ОСВІТНІХ ПРАВОВІДНОСИН

Необхідною підставою для виникнення освітніх правовідносин є юридичний факт – конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин. У різних нормах права, а точніше – у їх гіпотезах, держава визначає вид тих життєвих умов, обставин і фактів, які визнаються значущими в юридичних відносинах і які в обов'язковому порядку тягнуть за собою юридичні наслідки [1]. Такі життєві обставини, умови і факти у правовій теорії і практиці називають юридичними фактами. У широкому розумінні, юридичні факти – це такі обставини, з якими право пов'язує настання певних юридичних наслідків.

У сучасному інформаційному світі людина з моменту свого народження і упродовж усього життя включається в систему освітніх правовідносин, набуваючи певного статусу і водночас конк-

ретних прав та обов'язків. Система освітніх правовідносин постійно знаходиться в русі, відбиваючи динаміку розвитку людини, суспільства та держави загалом. Тому і зміст юридичних фактів освітніх правовідносин має адекватно відображати соціальну ситуацію у вітчизняному суспільстві. З позицій комунікативної теорії права юридичні факти освітніх правовідносин є безпосередньою підставою застосування абстрактної норми до конкретного визначеного випадку, тобто переведення моделі комунікації в її реальність.

Як відзначає Г. В. Кикоть, юридичні факти виконують двояку роль: по-перше, ідентифікаційну, оскільки вони покликані точно позначити соціальну ситуацію, забезпечити її фіксацію в правовому регулюванні; у цій якості юридичні факти виступають у ролі «індексів», що свідчать про наявність соціально юридичної ситуації. По-друге, розмежувальну, яка полягає в тому, що юридичні факти окреслюють рамки ситуації, дозволяють обмежити її від подібних випадків, зробити її унікальною [2, с. 30].

Варто погодитися з Р. О. Халфіною, що завдяки юридичним фактам реалізується створювана нормою права можливість руху правовідносин. Необхідність певного юридичного факту для виникнення і розвитку правовідносин підкреслює нерозривний зв'язок реальної поведінки і правової форми, неможливість у реальному житті відокремити одне від іншого. З юридичного факту починається життя правової норми, яка реалізується у правовідносинах, де і перевіряється її дієвість [3, с. 285–286].

Тому для осягнення сутності та особливостей освітніх правовідносин, ефективності їх правового регулювання досить важливим є розроблення повної класифікації юридичних фактів освітніх правовідносин. У рамках загальноприйнятої класифікації юридичних фактів пропонуємо таку класифікацію юридичних фактів в освітніх правовідносинах.

Види юридичних фактів за вольовою ознакою:

1) дія – вольова поведінка суб'єктів освітніх правовідносин, з якою пов'язані виникнення, зміна та припинення освітніх правовідносин. Переважна більшість юридичних фактів у сфері освіти є саме діями: подання заяви про вступ, зарахування на навчання, переведення на навчання, виконання освітньої програми та ін. Окреме місце серед таких фактів займає договір, хоча важко погодитись з твердженням про його визначальну роль для виникнення освітніх правовідносин [4, с. 134]. Наприклад, для виникнення платних освітніх правовідносин (підготовка фахівців в приватному навчальному закладі, підготовка іноземців, що прибули в Україну для навчання) необхідно оплатити навчання згідно із договором, що укладається між вищим навчальним закладом та особою, яка навчатиметься. Юридичні факти-дії є найбільш значущими для освітніх правовідносин, оскільки на їх основі здійснюється правове регулювання в освітній сфері;

2) подія – юридичний факт, що виникає, змінюється та припиняється поза волею суб'єктів освітніх правовідносин. В освітніх правовідносинах прикладами подій є досягнення особою, яка навчається, шкільного віку, сплив строку навчання тощо. Зазначимо, що юридичний факт-подія може суттєво змінити освітні правовідносини, надати їм нового змісту.

У теорії правовідносин відкритим та проблемним питанням залишається визнання стану різновидом юридичного факту. Деякі автори загальновизнану класифікацію юридичних фактів пропонують доповнити фактами-станами, зокрема, Н. М. Крестовська визначає факти-стани як триваючі дії (наприклад, перебування у шлюбі, стан громадянства) [5, с. 312]. Російський науковець Ю. К. Толстой так само наголошує на необхідності визнання станів різновидами юридичних фактів і пропонує виділити їх в особливу групу, оскільки вони можуть мати як вольовий (стан у шлюбі), так і не вольовий характер (стан у родинних стосунках) [6, с. 13–14]. Окремі науковці заперечують необхідність включення фактів-станів до загальної класифікації юридичних фактів. Так, наприклад, Р. О. Халфіна зауважує, що стан є різновидом дій або подій та наголошує, що не можна запропонувати певний критерій, який дав би можливість відмежувати стан від триваючих правовідносин [3, с. 289].

Найважливіший різновид юридичного факту-стану в освітніх правовідносинах – це стан особи, яка навчається. Він є результатом зарахування на навчання. Факти-стани нерідко впливають на зміну або припинення освітніх безпосередніх відносин. Так, наприклад, безпосередні освітні правовідносини можуть бути перервані або припинені у зв'язку із обставинами, які унеможливають виконання навчального плану (за станом здоров'я, призовом на строкову військову службу, навчанням чи стажуванням в освітніх і наукових установах іноземних держав тощо).

Підкреслимо зв'язок фактів-станів та фактів-дій в механізмі реалізації освітнього права. Так, перебуваючи у стані навчання для успішної реалізації освітніх прав особа зобов'язана виконати усі вимоги освітньої програми, навіть особи з особливими потребами повинні виконати спеціальні освітні програми, які розроблені спеціально для таких осіб.

Освітні правовідносини зумовлюються як юридичними діями, так і юридичними вчинками. Зокрема, О. Ф. Мельничук відмітила, що у механізмі реалізації права людини на освіту правозастосовні акти (юридичні акти) слід вважати безперечним юридичним фактом, бо жодні освітні правовідносини (крім реалізації цього права шляхом самоосвіти) не можуть виникнути, змінитися та припинитися без видання такого акта. Юридичний акт входить як елемент до юридичного складу, який зумовлює рух освітніх правовідносин та найбільш практичне значення для динаміки освітніх правовідносин мають такі правозастосовні акти, як наказ і договір [7, с. 46].

Проблемним питанням є неправомірні дії як підстава для виникнення освітніх правовідносин. На нашу думку, неправомірні дії осіб, які навчаються та неправомірні дії педагога, навчального закладу спричиняють виникнення супутніх освітніх правовідносин. Це можуть бути відносини дисциплінарної відповідальності особи, яка навчається, або дисциплінарної відповідальності педагога за невиконання або неналежне виконання професійних обов'язків.

Вітчизняний науковець Н. М. Крестовська, яка розробила концепцію галузі ювенального права України, запропонувала віднести до ювенальних проступків такі неправомірні дії у сфері освіти як ухилення від конституційного обов'язку отримати повну середню освіту, вчинене шляхом пропуску навчальних занять без поважних причин або систематичної непередготовленості до занять [8, с. 288–289]. Варто наголосити на тому, що питання про правопорушення в освітній сфері – проблема не розроблена: у вітчизняній науковій літературі майже відсутні відповідні праці, а на законодавчому рівні поняття правопорушення в освітніх правовідносинах взагалі не сформульовано.

Види юридичних фактів за правовими наслідками.

Правоутворюючими є юридичні факти, з якими норми права пов'язують виникнення освітніх правовідносин. Підставою виникнення освітніх відносин є розпорядчий акт навчального закладу про прийом особи на навчання. Але для виникнення освітніх правовідносин необхідна сукупність юридичних фактів, які пов'язані між собою таким чином, що бажані правові наслідки для особи настануть лише за наявності усіх елементів цієї сукупності. Така сукупність юридичних фактів, необхідних для настання правових наслідків, передбачених нормою права, називається фактичним складом. Так, наприклад, для виникнення освітніх правовідносин у вищому навчальному закладі необхідний наказ про зарахування на навчання, який видається керівником вищого навчального закладу на підставі рішення приймальної комісії. Але для того, щоб особа змогла стати суб'єктом правовідносин у вищому навчальному закладі, вона повинна володіти документом про загальну середню освіту, сертифікатом (сертифікатами) зовнішнього незалежного оцінювання, медичною довідкою та ін.

Правозмінюючими є юридичні факти, з якими норми права пов'язують зміну освітніх правовідносин. Одним із прикладів правозмінюючих юридичних фактів у вищому навчальному закладі є факт переведення студентів з одного вищого закладу освіти до іншого. Згідно з Положенням про порядок переведення, відрахування та поновлення студентів вищих закладів освіти переведення студентів з одного вищого закладу освіти до іншого, незалежно від форми навчання, напряму підготовки фахівців з вищою освітою, спеціальності здійснюється за згодою ректорів (директорів) обох вищих закладів освіти. Студент, який бажає перевестись до іншого закладу освіти, подає на ім'я ректора (директора) вищого закладу освіти, в якому він навчається, заяву про переведення і одержавши його письмову згоду, звертається з цією заявою до ректора (директора) того вищого закладу освіти, до якого він бажає перевестись. При позитивному розгляді заяви і за умови ліквідації академічної різниці ректор (директор) вищого закладу освіти видає наказ, згідно з яким студент допускається до занять, а до закладу освіти, в якому він навчався раніше, направляє запит щодо одержання поштою його особової справи. Ректор (директор) вищого закладу освіти, в якому студент навчався раніше, отримавши запит, видає наказ про відрахування студента у зв'язку з його переведенням до іншого вищого закладу освіти. У цьому випадку правозмінюючим юридичним фактом буде письмова згода та наказ ректора про відрахування студента.

Правоприпиняючими є юридичні факти, з якими норми права пов'язують припинення освітніх правовідносин, наприклад, у вищому навчальному закладі невиконання навчального плану; порушення умов контракту; наказ ректора про видачу студентові диплома про закінчення вищого

навчального закладу освіти можуть стати юридичними фактами, які є підставою для припинення освітніх правовідносин.

Отже, спеціальними передумовами виникнення освітніх правовідносин є нормативна основа, без якої дані правовідносини не мають правового характеру, та юридичні факти. Саме вивчення юридичних фактів дозволяє зрозуміти унікальність та неповторність освітніх правовідносин в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Теорія держави і права: Академічний курс : підручник / [О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко]; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 685 с.
2. Кикоть Г. Проблема класифікації юридичних фактів у сучасній теорії права / Г. Кикоть // Право України. – 2003. – № 7. – С. 29–32.
3. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении : [монографія] / Р. О. Халфина. – М. : Юрид. лит., 1974. – 351 с.
4. Ходырев П. М. Договор как основание возникновения образовательных правоотношений / П. М. Ходырев // Вестник Удмуртского университета. – 2013. – № 2–1. – С. 134–139.
5. Крестовская Н. М. Теорія держави і права : елементарний курс / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева. – [2-ге видання]. – Х. : ТОВ «Одісей», 2008. – 432 с.
6. Толстой Ю. К. К теории правоотношения : [монографія] / Ю. К. Толстой. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1959. – 88 с.
7. Мельничук О. Ф. Юридичні факти у механізмі реалізації права людини на освіту / О. Ф. Мельничук. – Держава і право. – 2012. – Вип. 55. – С. 42–47.
8. Крестовська Н. М. Ювенальне право України : історико-теоретичне дослідження : [монографія] / Н. М. Крестовська. – О. : Фенікс, 2008. – 332 с.
9. Тицька Я. О. Види освітніх правовідносин в Україні / Я. О. Тицька // Науковий вісник Ужгородського ун-ту. – Сер. : «Право». – 2012. – №. 19 – С. 114–117.

Б.В. Фасій,

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

Керівник: доктор юридичних наук,

професор Є.О. Харитонов

СПІВВІДНОШЕННЯ ТРУДОВИХ ТА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Питання про співвідношення цивільного і трудового права, а також можливість субсидіарного застосування норм цивільного законодавства до трудових відносин довгий час викликав інтерес як у теоретиків, так і у практиків.

Можливість застосування цивільного законодавства до трудових відносин допускається законодавством: згідно з ч. 1 ст. 9 Цивільних кодекс України (далі – ЦК України) положення ЦК України застосовуються до врегулювання трудових відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства. Варіантом можливої взаємодії цивільного та трудового права є субсидіарне застосування норм законодавства, норма цивільного законодавства виступає як правило, що регулюють подібні відносини. Виходячи з цього цивільне та трудове право, і відносини, що ними врегульовані, повинні бути подібними (суміжними). Подібність можлива при одночасній наявності тотожних і нетотожних ознак.

Критерії специфічності трудових відносин в свою чергу визначають варіант взаємодії трудового права та права цивільного як «материнської» галузі.

Відносини, пов'язані з працею, можна поділити на кілька категорій. До першої з них належать відносини, що не підлягають правовому регулюванню, зокрема, відносини в сім'ї, що не пов'язані із здійсненням підприємницької діяльності. До другої категорії відносяться відносини, що є предме-